

*Сизоненко А. С.,**кандидат юридичних наук, доцент,**Заслужений юрист України,**перший заступник директора**Департаменту персоналу Міністерства внутрішніх справ України*

ЖЕРТВИ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ: ВІКТИМОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ТА ВЛАСТИВОСТІ ОСІБ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню осіб, які за своїми особливостями характеру, світогляду й інших особистісних характеристик можуть стати потенційними жертвами злочинної поведінки неповнолітніх. Особи, які постраждали від злочинної поведінки неповнолітніх, мають певні віктимологічні характеристики, які у своїй сукупності зумовлюють вчинення неповнолітніми щодо них злочину, а тому, досліджуючи такі характеристики, можна визначити ті ознаки, що об'єднують усіх жертв таких злочинів, та окреслити критерії класифікації потенційних жертв.

Проаналізовано позицію вчених-кримінологів щодо визначення поняття жертви неповнолітніх злочинців, її віктимологічних властивостей, дослідження критеріїв класифікації та поділу на певні типи. Приділена увага аналізу й співвідношенню понять «жертва – потерпілий» від злочинної поведінки неповнолітніх. На основі проведеної роботи визначена власна думка щодо критеріїв класифікації жертв неповнолітніх злочинців, а також виокремлені певні ознаки, характерні для всіх без винятку постраждалих від злочинної поведінки неповнолітніх осіб.

Потерпілих від правопорушень неповнолітніх можна класифікувати таким чином:

1) жертви за віковими особливостями: особи, які за віком не в змозі надати належний опір та є найбільш «легкою здобиччю» для неповнолітнього злочинця;

2) жертви за ознакою статі: жінки, які через свої фізичні особливості також не здатні активно протидіяти злочинцю;

3) жертви, соціальні ролі й статус яких пов'язані з підвищеним ризиком стати потерпілими під час пограбування: таксисти, інкасатори, касири й продавці нічних клубів, охоронці тощо;

4) жертви, які стають ними внаслідок власної провокаційної або необачної поведінки: хизування дорогими речами, презентабельним зовнішнім виглядом, надмірною довірою до незнайомих;

5) жертви, чий спосіб життя не відповідає моральним нормам суспільства: вживання алкоголю чи наркотиків, розпусний спосіб життя тощо;

6) жертви за побутовими ознаками: особи, які були знайомі з неповнолітнім злочинцем до вчинення злочину й унаслідок конфліктної ситуації, що склалася, стали його жертвами;

7) випадкові (ситуаційні) жертви.

Усі жертви злочинів неповнолітніх мають такі ознаки: безпорадність, вразливість, довірливість.

Ключові слова: злочинність, неповнолітня особа, жертва, віктимологічні ознаки.

Постановка проблеми. Злочинність неповнолітніх є невід'ємною частиною злочинності як певного суспільного явища в країні. Проте, вона має свої, притаманні лише їй, особливості, у тому числі, стосовно осіб, відносно яких і вчиняються протиправні дії з боку неповнолітніх. Не кожна людина стає жертвою злочинності осіб, які не досягли вісімнадцяти років. Особи, які постраждали від злочинної поведінки неповнолітніх, мають певні віктимологічні характеристики, які, у своїй сукупності, і «підштовхують» неповнолітнього вчинити відносно неї злочин, а тому, досліджуючи такі характеристики, можна визначити ті ознаки, що об'єднують усіх жертв таких злочинів та окреслити критерії класифікації потенційних жертв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню віктимологічних ознак жертв злочинності займалися такі вчені, як: Ю.А. Антонян, В.В. Лунєєв, В.І. Полубинський, Д.В. Рівман, А.Л. Ситковський та інші, однак разом із тим вивченню та аналізу віктимологічних ознак і властивостей жертв злочинності неповнолітніх достатня увага не приділялась, а тому саме це питання й потребує додаткового дослідження з нашого боку.

Формування цілей статті (постановка завдання). Дослідити віктимологічні ознаки та властивості жертв від злочинних дій неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Жертвою кримінального правопорушення, вчиненого неповнолітнім, як і будь-якого іншого суспільно небезпечного протиправного діяння можна вважати особу (певну сукупність людей у будь-якій формі їх інтеграції), якій прямо або опосередковано завдана фізична, моральна або матеріальна шкода злочином, незалежно від того, чи визнається вона потерпілою у встановленому законом порядку і чи вважає себе такою [1, с. 93].

Визначення поняття «жертва» законодавчо закріплене у Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою, схваленої Резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї ООН 29 листопада 1985 року. Так, під терміном «жертви» розуміються особи, яким індивідуально або колективно було завдано шкоди, включаючи тілесні ушкодження або моральні збитки, емоційні страждання, матеріальні збитки або суттєве обмеження їх основних прав в результаті дії або бездіяльності, що порушує чинні національні кримінальні закони держав-членів, включаючи закони, що забороняють злочинне зловживання владою. Відповідно до Декларації та чи інша особа може вважатися «жертвою» незалежно від того, чи був встановлений, заарештований, переданий суду або засуджений правопорушник, а також незалежно від родинних відносин

між правопорушником і жертвою. Термін «жертва» у відповідних випадках включає близьких родичів чи утриманців безпосередньої жертви, а також осіб, яким було завдано шкоди при спробі надати допомогу жертвам, які перебувають в тяжкому становищі, або запобігти віктимізації.

Також у Декларації зазначено, що її положення можуть бути застосовані до всіх осіб без будь-яких відмінностей, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, віку, мови, віросповідання, національності, політичних чи інших поглядів, культурних переконань або практики, майнового, станового або сімейного стану, етнічного або соціального походження і непрацевдатності [2].

За тлумачним словником В.І. Даля жертвою є те, що знищується чи гине. Також жертвою є той, хто лишається чогось чи віддає назавжди, страждає від чого-небудь [3, с. 535].

Д.М. Ушаков трактував поняття «жертва» як людину, яка зазнала будь-якого насильства, злого наміру, той, хто постраждав від когось чи чогось негативного [4].

З поняттям жертви тісно пов'язане поняття й потерпілої особи. Відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України, потерпілим у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України).

Незважаючи на те, що у віктимології поняття «жертва» і «потерпілий» вважаються тотожними, ми все ж таки дотримуємося думки з приводу того, що поняття жертви є значно ширшим за поняття потерпілого, адже не кожна особа, що якимось чином постраждала від протиправних дій іншої особи, тобто стала його жертвою, може визнаватися чинним кримінальним процесуальним законодавством як потерпіла.

У зв'язку із цим цілком погоджуємося з думкою В.І. Полубинського й А.Л. Ситковського з приводу того, що жертвою злочину є будь-яка людина, яка зазнала моральної, фізичної чи майнової шкоди від протиправного діяння, незалежно від того визнаний він у встановленому законом порядку потерпілим від даного злочину чи ні [5, с. 208].

Також В.В. Лунєєв висловлював аналогічну позицію: «жертва злочину – більш широке поняття, ніж потерпілий від злочину. Далеко не кожна жертва злочину, особливо побічна, визнається потерпілою» [6, с. 45].

Проте науковець Д.В. Рівман відзначав, що у віктимологічному плані потерпілий – це безпосередня жертва злочину, що і виправдовує використання в кримінальній віктимології як рівнозначних обох цих термінів, що позначають феномен жертви. Поняття потерпілого в кримінології ґрунтується на об'єктивному критерії, що відбиває реальну подію, – наявність шкоди, збитку, заподіяного злочинцем. Якщо особа, що безпосередньо постраждала від злочину (тобто реальна жертва), не визнана потерпілим, вона, незалежно від цього, є такою. Будучи формальним актом, процесуальне рішення не може «скасувати» факту заподіяння шкоди. У кримінологічній віктимології обґрунтовано можуть використовуватися власні терміни «жертва» і «потерпілий» як рівнозначні. А для загальної теорії віктимології можна застосувати термін «жертва» [7, с. 34].

Велике значення у розкритті змісту поняття жертви має вивчення особи потерпілого на соціально-психологічному рівні. Це її соціальний статус, позиції, ролі. Статус потерпі-

лого визначається сукупністю його прав і обов'язків у межах кримінального процесу і, що важливо для віктимології, його відношеннями з іншими особами, втягнутими в орбіту злочинної діяльності. Позиція жертви – це особливості відносин між «співпотерпілими», між ними і третіми особами або свідками злочину і, зрозуміло, між жертвою і злочинцем. Роль жертви – суттєвий фактор у вчиненні злочину, адже її поведінка може так вплинути на розвиток конфлікту, що перетворить її з об'єкта злочину на його суб'єкт (наприклад, у бійці, сімейно-побутових конфліктах) [8, с. 99].

У той же час вірною є концепція кримінальної віктимології щодо того, що злочинів без жертв не буває. Жертвою злочину може бути конкретна особа, підприємство, установа, організація, держава. Як справедливо зазначає В.І. Полубинський, «в тих випадках, коли злочинцем заподіюється шкода фізичній особі, його наслідки несе конкретна людина. Коли ж збиток завдається соціальному організму (суспільству, соціальної групи, організації і підприємства), його ніхто безпосередньо не несе. Ця шкода опосередковано якби «розкладається» на всіх людей, що складають в сукупності цей соціальний організм [5, с. 136–137].

Що стосується класифікації і типології жертв злочинів, слід зазначити, що вона тісно пов'язана з вирішенням практичних завдань боротьби зі злочинністю, оскільки полегшує діяльність правоохоронних органів щодо виявлення потенційних жертв і проведення з ними індивідуальних профілактичних заходів.

Її значення полягає в тому, що за допомогою вивчення жертв злочину можуть бути вирішені такі практичні завдання:

- 1) визначення кола осіб, які найчастіше стають жертвами злочинів;
- 2) вивчення зв'язку між поведінкою потерпілого й злочинця;
- 3) вивчення формуючого впливу поведінки й особи потенціальної жертви на особу деяких злочинців;
- 4) розробка профілактичних заходів, спрямованих на усунення причин, унаслідок дії яких особа може опинитися в ролі жертви;
- 5) повніше вивчення особи злочинця й індивідуалізації покарання за вчинений злочин;
- 6) визначення розмірів шкоди, що заподіюється окремими злочинами та злочинністю в цілому [8, с. 102].

Існує величезна кількість кваліфікаційних ознак, які можуть бути покладені в її основу. В юридичній літературі запропоновано різні класифікації жертв. Так, Л.В. Франк класифікував потерпілих залежно від ознак злочину, їх відношення до злочинця, за демографічними ознаками і морально-психологічними особливостями. Д.В. Рівман поділяв жертв злочинів на агресивних, активних, ініціативних, пасивних, некритичних, нейтральних. Ю.А. Антонян вважав, що приводом до вчинення злочину можуть бути тільки провокативні дії потерпілих [10, с. 26]. А.Ф. Зелінський класифікував віктимну поведінку за її характером:

- 1) конфліктна, коли потерпілий створює конфліктну ситуацію або бере активну участь у конфлікті, що виник (є ініціатором бійки або вступає в бійку в процесі на боці однієї зі сторін). Особливими різновидами такої поведінки є необхідна оборона, затримання злочинця, правозахисна активність;
- 2) провокуюча – демонстрування багатства, екстравагантна зовнішність, неправильна поведінка жінки, що створює уявлення про її доступність;

3) легковажна – довірливість і наївність неповнолітніх та інших осіб, що неспроможні опиратись нападаючому, створення аварійних ситуацій на дорогах пішоходами і водіями тощо [1, с. 95–96].

Особливо цікавою є класифікація жертв кримінальних правопорушень, наведена фахівцями консультативних служб телефонів довіри. Зокрема, наводяться такі типи жертв:

– «винуваті». Особи такого типу займаються самознищенням, з готовністю беруть на себе відповідальність за події, які від них не залежать, за всі біди, напасті та протиправні дії, які чинять проти них інші особи. Вони завзято доводять свою провину, навівши переконливі з їхньої точки зору доводи, і продовжують використовувати її (провину) в своїх цілях, часто подитячому насолоджуючись нею. Більшість з них рідко роблять щось погане і неправильне. Найгірше, що вони можуть здійснювати, – це використовувати провину як знаряддя виховання дітей, передаючи її як естафетну паличку своїй дитині;

– «обвинувачі». Обвинувачі щиро вірять, що бажають змінити конкретну людину або виниклу ситуацію, насправді їх мета – повісити провину на іншого, зняти з себе відповідальність за свої почуття і поведінку. «Обвинувачі» бувають злими, швидко знаходять виправдання для свого праведного гніву, або бувають сумними та обгрунтовують свій смуток об'єктивними з їх точки зору причинами;

– «самозаликувач». Страх і неспокій – улюблені емоційні реакції таких осіб на уявну небезпеку в сьогоденні або в майбутньому. Людина з фобією знає, що його страхи уявні, але боїться їх так само, якби вони були справжніми. Жертва заликує себе різними жакливими випадками і історіями на тему: «Я міг би загинути», «Мені страшно залишитися одній», «Я турбуюся про майбутнє своїх дітей». Багато фобій існують за рахунок того, що людина заглядає в майбутнє, а не живе в сьогоденні, в якому немає жакливих для нього подій. Проте, треба пам'ятати, що деякі жахи можуть бути і обгрунтованими. Наприклад, страх перед реально небезпечним чоловіком, що вбиває власну дружину;

– «супермени». Ці особи є потенційними жертвами, які бояться проявів власних емоцій. Вони недооцінюють як себе, так і інших, їм нелегко знайти контакт зі своїми і чужими почуттями. «Я не знаю, що я відчуваю. А що я повинен відчувати в цій ситуації?» – закономірне для них висловлювання. Люди, що пригнічують свій страх, ризикують своїм життям, неусвідомлено прагнуть до саморуйнування. Вони розважають публіку моторошними розповідями про подвиги і будуть сперечатися і доводити усім, що вміють піклуватися про себе, а життя без ризику було б занадто нудним. Люди, що пригнічують печаль, живуть із установкою: «Ніхто не змусить мене плакати», грають роль «сильного» чоловіка або «сильної» жінки. Ті, хто пригнічує свій гнів, хто боїться стати «розгніваним», щоб не зробити в цей момент що-небудь погане, ризикують стати жертвою [11].

Проте більшість вчених-кримінологів вважають, що основним критерієм для класифікації потерпілих від злочинів є ступінь віктимності. На цій підставі вчені пропонують таку класифікацію жертв:

1) випадкова жертва, тобто особа стає жертвою в результаті збігу обставин. Взаємовідносини, що виникають, не залежать ані від волі чи бажання жертви, ані від волі чи бажання злочинця;

2) жертва із незначними якістьми ризику, тобто особа, якій притаманні, як і всім нормальним людям, фактори ризику, віктимність якої зростає різко підвищується під впливом конкретної несприятливої ситуації;

3) жертва з підвищеними якістьми ризику, тобто особа, стосовно якої діє комплекс факторів ризику. До цієї групи належать два основних типи жертв:

– жертви необережних злочинів, коли характер виконаної ними роботи або їхня поведінка у громадських місцях містить підвищену віктимність;

– жертви умисних злочинів, соціальний статус яких при виконанні ними їх соціальних ролей містить підвищений ризик віктимності (працівники органів внутрішніх справ, охорони та ін.). Останніми роками до видів діяльності, що мають підвищену віктимність, додалось і зайняття бізнесом;

4) жертва з високим рівнем ризику. Морально-соціальна деформація такої особи практично не відрізняється від правопорушників і характеризується стійкою її антисоціальністю (повії, наркомани, алкоголіки тощо) [8, с. 101].

У побудові класифікації та визначенні ознак, що властиві саме жертвам кримінальних правопорушень, у тому числі, вчинених неповнолітніми особами, велике значення мають відповіді на питання:

1) чому деякі особи швидше або частіше стають жертвами злочинів (потерпілими), ніж інші?

2) що саме чи які саме відносини пов'язують злочинця та його жертву?

3) якою мірою суспільна небезпека злочинця залежить від ступеня уразливості жертви (потерпілого)?

Відповідаючи на ці та інші питання, можна виділити класифікацію потерпілих від кримінальних правопорушень, які вчиняють неповнолітні, а також виокремити характерні ознаки, що присутні саме потерпілим від таких злочинців та їх протиправних дій. Отже, класифікувати жертв від кримінальних правопорушень неповнолітніх осіб можна таким чином:

1) потерпілі внаслідок своїх вікових особливостей: особи, які через свій вік не спроможні чинити належний опір і є найбільш «легкою здобиччю» для неповнолітнього злочинця (особи похилого віку, неповнолітні);

2) потерпілі за статевою ознакою: особи жіночої статі, які також за своїми фізичними особливостями не спроможні чинити активну протидію злочинцю;

3) особи, соціальні ролі і статус яких містять підвищений ризик стати потерпілим від грабежу: водії таксі, інкасатори, касири та продавці нічних магазинів, охоронці тощо;

4) потерпілі внаслідок власної провокуючої або необачної поведінки: хизування дорогими речами, презентабельний зовнішній вигляд, надмірна довірливість до малознайомих осіб;

5) потерпілі, спосіб життя яких не відповідає моральним нормам суспільства: вживання алкогольних напоїв або наркотичних засобів, розпусний спосіб життя тощо;

6) потерпілі на побутовому ґрунті: особи, які були знайомі з неповнолітнім злочинцем до вчинення злочину і внаслідок конфліктної ситуації, яка складалась, стали його жертвою;

7) випадкові (ситуативні) потерпілі [12].

Усім цим жертвам, на наш погляд, характерні такі ознаки (ті ознаки, які об'єднують усі наведені категорії жертв):

1. Безпорадність. Феномен вивченої безпорадності пов'язаний з пасивною, неадаптивною поведінкою людини.

Це порушення мотивації в результаті пережитої суб'єктом невідконтрольної ситуації, тобто незалежності результату від прикладених ним зусиль («скільки не намагайся, все одно без толку») [13].

М. Селігман визначає безпорадність як стан, що виникає в ситуації, коли людині здається, що зовнішні події від нього не залежать, і він нічого не може зробити, щоб їм запобігти або щось змінити. Якщо цей стан і пов'язані з ним особливості мотивації і атрибуції переносяться на інші життєві ситуації, то це значить, що в наявності вивчена безпорадність і ця безпорадність почала жити якби мовити своїм власним життям, стала сама керувати поведінкою людини. На основі проведених експериментів М. Селігман зробив висновок, що безпорадність викликає не самі по собі неприємні події, а саме досвід неконтрольованості цих подій. Жива істота стає безпорадною, якщо вона звикає до того, що від його активних дій нічого не залежить, що неприємності відбуваються самі по собі і на їх виникнення впливати ніяк не можна [11].

Отже, безпорадність у людини викликається неконтрольованістю і непередбачуваністю подій зовнішнього світу. Ще в ранньому дитинстві, на думку М. Селігмана людина вчиться контролю над зовнішнім світом. Перешкодити цьому процесу можуть три обставини: повна відсутність наслідків (депривація); одноманітність наслідків; асинхронність або відсутність видимого зв'язку між діями і їх наслідками.

Ще одна причина безпорадності може полягати в тому, що між діями і наслідками проходить так багато часу (асинхронність в часі), що неможливо зв'язати реакції оточення з тими чи іншими власними діями. Людина з часом переконується у своїй нездатності вплинути на дану ситуацію, вирішити конкретну задачу, а й від сформованих в минулому досвіді очікувань. Виразність вивченої безпорадності і ступінь її поширення на різні види діяльності в сьогоденні і майбутньому визначається поєднанням психологічних установок. Найбільш важкі наслідки пов'язані з установками, за якими причина безпорадності приписується людиною своїм особистим якостям, сприймається як щось незмінне і тим самим впливає на всі форми життєдіяльності.

Крім того, одна людина може вважати, що вона зазнає невдачі тільки тут і тільки зараз, а інша може припускати, що невдачі будуть переслідувати її надалі, причому не тільки в цій конкретній діяльності, але і в іншій.

Таким чином, безпорадність відбувається при наявності декількох факторів: індивід не має попереднього досвіду вирішення складних завдань; у індивіда сформований недостатній рівень потреби в пошуку; індивід вважає, що з цим завданням впорається будь-яка інша, рівна йому (по фізичним, психологічним і іншими даними) людина, але не він сам; індивід тривалий час стикається з ситуаціями, коли він не бачить чіткого взаємозв'язку між своїми діями і їх наслідками [11].

2. Вразливість. Вразливість – це якість особистості, схильність у всьому помічати образливі тенденції, переживати виникле почуття образи дуже сильно і навіть розкручувати його до неадекватно великих розмірів. Характерна підвищена уразливість у тих, хто схильний прощати, і страждати від переживань, пов'язаних найчастіше з невинуватими власними очікуваннями або уявленнями, адресованими від важливого суб'єкта (образливість, як і образа, не застосовуються до тих людей, які байдужі).

Виникає вразливість як властивість особистості спочатку від виниклого почуття образи, яке цілком нормально відчувують більшість людей, але лише у деяких воно набуває патологічних форм, що розтягнуті в часі і перебільшені за значимістю. Так в момент невідповідності поведінки важливої людини нашим уявленням або очікуванням, руйнування надій призводить до виникнення образи. Народжується дане почуття з потреби контролювати як навколишню дійсність, так і близьких людей, що теоретично дає відчуття спокою і визначеності, прибирає зайву тривогу, але не на постійній основі [14].

Подібні стани вбивають в людині прагнення боротися і розвивають сприйняття себе як жалюгідного і недостойного, сприяють тому, щоб завжди вибирати найбільш легкі шляхи, і зазвичай це – саможаління і звинувачення оточуючих, замість прохань допомоги або спроб змінити ситуацію. Може розвиватися у інфантильних особистостей, які зберегли дитячий спосіб взаємодії зі світом, які прагнуть піти від відповідальності, вони не можуть зайняти чітку позицію і відстоювати свою думку, зате успішно користуються допомогою інших, намагаються уникнути почуття провини, навпаки, бажають ображатися [14].

Вразливість як постійна риса зазвичай є звичним і зручним способом викликання уваги інших, при цьому, не звертаючись безпосередньо і не озвучуючи свою справжню потреби в участі – подібна поведінка маніпулятивна, хоча в багатьох джерелах зустрічаються саме подібні поради щодо залучення уваги іншої людини.

Вважається, що образливість, плаксивість – жіночі якості, а у чоловіків в подібних ситуаціях виникають агресивні і гнівні реакції, проте останні дослідження показали, що розвиток даної якості не прив'язані зі статтю, а залежить від емоційності людини. Також формування образливості залежить від прикладів в батьківській родині або значущим дорослим, коли дитина переймає стереотипну поведінку, підсвідомо відзначаючи дану модель як природну або ж свідомо вибирають подібний шлях взаємодії, оскільки він успішний для застосування (наприклад, коли мати могла домогтися виконання своїх бажань, показавши образу) [14].

3. Довірливість. Довірливість – це тенденція приймати будь-які відомості на віру без критичного обмірковування або аналізу, постійна готовність вірити словам, обіцянкам оточуючих. Це моральна особистісна риса, якою виражено апріорі позитивне сприйняття людей і окремого суб'єкта, переконаність в порядності людей, щирості і вірності дій. Проблема довірливості складається в її обумовленості фанатизму і брехливості, вона виявляє «сліпоту» сприйняття. Не прагнучи критично пізнавати дійсність, бути рухливим у власних поглядах і оцінках, надмірно довірлива людина встає на егоїстичну щабель сприймати істину він не здатний.

Довірливість – це схильність до надмірної, необґрунтованої довіри, легковірності. Проявляється вона в довірі, що є нічим іншим як передачею іншому суб'єкту будь-яких особистих таємниць, секретів, а також матеріальних цінностей та прав. Крім того довірливість виявляється і в беззастережній вірі на слово всього вимовленого, обіцяного.

Згубні наслідки довірливості відображаються в особистому житті, громадській взаємодії, а також професійній та матеріальній сферах. Занадто довірливого індивіда легко провести – саме в цьому полягає головна небезпека аналізованої риси. Довірливий суб'єкт не схильний перевіряти людей, з якими

збирається вести справи, наприклад, з продавцем, роботодавцем, бізнес-партнером або фірмою, яка надає певні послуги; знайомим, який попросив у борг, тощо. Це обумовлено тим, що такі індивіди, перш за все, судять по собі. Їм здається, що раз вони чесні, отже, і навколишні відверті. Крім того вони бояться видатися надто недовірливим або недовірливими, якщо попросять певних запевнень, що гарантують відсутність обману. Наслідком стає непомірний ризик бути обдуреним.

Надмірна довірливість часто перетворює людей у невдахи, оскільки вони не вміють відстояти себе, особисту позицію, власні права. Такі люди стають легкою «здобичкою» злочинців, зокрема, тих, хто займається шахрайством. Тому від зайвої довірливості необхідно позбавлятися, однак це не означає, що потрібно бути надмірно підозрілим і перестати довіряти абсолютно всім. Позбавлення від надмірної наївності має привести до розсудливості і тверезої оцінки оточення, дій та слів інших людей, а також інформації, що надходить ззовні [15].

Висновки. Досліджуючи віктимологічні ознаки та властивості жертв кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми, можна зробити висновок, що жертвою злочинів осіб, що не досягли вісімнадцяти років, є здебільшого вразливі, безпорадні та довірливі особи, які через власні психічні чи фізичні особливості та поведінку не спроможні чинити опір протиправній поведінці неповнолітніх злочинців.

Перспективи подальших розвідок полягають у більш детальному та розширеному дослідженні віктимологічних ознак та властивостей осіб, що стають жертвами злочинної поведінки з боку неповнолітніх осіб.

Література:

1. Криминологія : підручник / за заг. ред. Л.С. Сміяна, Ю.В. Нікітіна. Київ : НАУ, 2010. 496 с.
2. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою : Міжнародний документ, затверджений Резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_114
3. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / Государственное издательство иностранных и национальных словарей. Москва, 1956. Т. 1. 688 с.
4. Ушаков Д.Н. Толковый словарь русского языка. Москва, 1938. 860 с.
5. Полубинский В.И., Ситковский А.Л. Теоретические и практические основы криминальной виктимологии : монография. Москва, 2006. 208 с.
6. Лунеев В.В. Социальные последствия, жертвы и цена преступности. *Государство и право*. 2009. № 1. С. 45.
7. Ривман Д.В. Криминальная виктимология. Санкт-Петербург, 2002. С. 34.
8. Криминологія : Підручник / За заг. ред. О.М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
9. Полубинский В.И. Криминальная виктимология : монография. 2-е изд., доп. Москва, 2008. С. 136–137.
10. Криминологія : Учебник / В.Г. Лихолоб, В.П. Филонов, О.И. Коваленко, А.Е. Михайлов. Киев ; Донецк, 1997. 398 с.
11. Малкина-Пых И.Г. Виктимология. Психология поведения жертвы : учебное пособие. Санкт-Петербург : «Питер», 2013. 832 с. *Приют «Транзит»* : веб-сайт. URL: <https://shelter-tranzit.ru/wp-content/uploads/2018/06/Малкина-Пых-И.Г.-Виктимология.-Психология-поведения-жертвы.pdf>.
12. Особливості розслідування окремих видів злочинів : мультимедійний навчальний посібник / Національна академія внутрішніх справ. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/orovz/lections/lection9.html>.
13. Ильин Е.П. Выученная беспомощность: психологические исследования феномена. *Работа и личность. Трудоголизм, перфекционизм, лень*. Москва : Питер, 2011. *Пси-фактор* : веб-сайт. URL: <https://psyfactor.org/lib/helplessness.htm>.
14. Вразливість: причини, як позбутися. 21 грудня 2017 р. *Жіночий стиль* : вебсайт. URL: <https://wlife.pp.ua/vrazlivist-prichini-yak-pozbutisya.html>.
15. Ведмеш Н.А. Доверчивость. *Психология и психиатрия* : веб-сайт. URL: <https://psihomed.com/doverchivost/>.

Syzonenko A. Victims of juvenile crime: victimological signs and properties of persons

Summary. The article is devoted to the study of persons who, due to their characteristics, worldview and other personal characteristics, may become potential victims of criminal behavior by minors. Persons who have suffered from the criminal behavior of minors have certain victimological characteristics, which in their totality determine the commission of a crime against them by minors, and therefore, by examining such characteristics, it is possible to determine those signs that unite all victims of such crimes and outline the classification criteria potential victims.

The position of criminologists on the definition of the concept of the victim of juvenile offenders, its victimological properties, the study of the criteria for classification and division into certain types is analyzed. Attention is paid to the analysis and correlation of the concepts “victim – victim” from the criminal behavior of minors. On the basis of the conducted research the own opinion concerning criteria of classification of victims of juvenile offenders is defined, and also certain signs which are characteristic of all without exception victims of criminal behavior of juveniles are allocated.

Victims of juvenile delinquency can be classified as follows:

1) victims due to their age characteristics: persons who, due to their age, are not able to offer adequate resistance and are the most “easy prey” for a juvenile offender;

2) victims on the basis of sex: women who are also incapable of actively counteracting the offender due to their physical characteristics;

3) persons whose social roles and status involve an increased risk of becoming a victim of robbery: taxi drivers, collectors, cashiers and nightclub salesmen, security guards, etc.;

4) victims as a result of their own provocative or reckless behavior: flaunting expensive things, presentable appearance, excessive trust in strangers;

5) victims whose way of life does not meet the moral norms of society: the use of alcohol or drugs, lewd lifestyle, etc.;

6) victims on domestic grounds: persons who were acquainted with a juvenile offender before the commission of the crime and as a result of the conflict situation that developed, became its victim;

7) accidental (situational) victims.

All victims of minors have the following symptoms: helplessness, vulnerability, credulity.

Key words: crime, juvenile, victim, victim characteristics.